

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 636:338.439.4

Вишневська О.М.,
д.е.н., професор кафедри економічного аналізу і аудиту
Миколаївський національний аграрний університет

ЕКОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Vyshnevskia O.M.,
dr.sc.(econ.), professor of the department of
economic analysis and audit
Mykolayiv National Agrarian University

ENVIRONMENTAL PRIORITIES IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Постановка проблеми. Розвиток будь-якої економічної або виробничої системи пов'язаний із необхідністю формування сталих основ, які ґрунтуються на отриманні економічних, соціальних і екологічних переваг. Поєднання усіх складових розвитку можна обґрунтувати з теоретичної точки зору, визначити напрями і механізми запровадження на окремих територіях, у галузях економіки. У практичній діяльності аспекти сталого розвитку складно поєднати і визначити пріоритетність у реалізації окремих програм розвитку на державному, регіональному і локальному рівнях [1].

За умов глобалізації світової економіки аспекти сталого розвитку залишаються пріоритетними через необхідність вирішення екологічних питань, які нівелюються фінансовими пріоритетами у розвитку будь-якого бізнесу. Особливо актуальною реалізація заходів у забезпеченні сталого розвитку є для аграрного сектору, який має тісний зв'язок із біологічними особливостями природних ресурсів, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей території, її екологічного стану і запровадженням дій щодо мінімізації екологічних ризиків. Процеси глобалізації, особливо в останні роки, пов'язані із значним негативним впливом на окремі екосистеми, які стрімко втрачають можливості до самовідновлення. Майже всі програми розвитку країн світу враховують необхідність реалізації заходів щодо збереження і відтворення окремих видів природних ресурсів, запровадження природоохоронних заходів різних рівнів [2].

Мобілізуються значні обсяги фінансових ресурсів на вирішення екологічних проблем на світовому рівні через небезпечні тенденції глобального характеру. Результативність запровадження заходів щодо стабілізації екологічної ситуації залишаються недостатніми, про що свідчить інформація щодо дестабілізації навколишнього середовища, яка охопила до 64,0% земної поверхні. На початку ХХ століття території з повністю зруйнованими екосистемами займали тільки 20,0% земної поверхні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню різних аспектів взаємозв'язків економіки та довкілля в умовах обмеженості ресурсів і зростання рівня навантаження на природне середовище присвячено роботи вітчизняних вчених, з поміж них: О.Ф. Балацький, О.О. Веклич, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, О.І. Котикова, Л.Г. Мельник, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, М.А. Хвесик та інші.

Екологічні чинники у забезпеченні подальшого соціально-економічного розвитку суспільства залишаються пріоритетними через зниження біологічних можливостей окремих видів природних ресурсів до самовідновлення. Інноваційно-орієнтована економіка передбачає запровадження і реалізацію відповідних державних та територіальних програм з метою забезпечення можливостей мінімізації екологічних ризиків, гарантування відповідної екологічної безпеки у довгостроковій перспективі, що підтверджується досвідом країн ЄС [8].

Постановка завдання. Метою дослідження є опрацювання сутності і складових формування екологічної безпеки, виявлення причинно-наслідкових залежностей у використанні окремих видів природних ресурсів й обґрунтування напрямів щодо мінімізації негативного впливу екологічних ризиків через активізацію інвестиційно-інноваційних процесів, підвищення рівня технологічної готовності, проникнення інноваційних технологічних рішень у галузі економіки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Негативні тенденції у екологічній ситуації пов'язані із технологічним навантаженням на окремі види природних ресурсів, що потребує активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, особливо у ресурсоемких галузях національного господарства. Інноваційне оновлення у напрямі екологізації сільськогосподарського виробництва широко запроваджується у країнах Європейського Союзу, США, Канаді, Австралії.

Особливим аспектом глобальної екологічної кризи є не тільки високий рівень природоємності створеного продукту, а і накопичення у навколишньому середовищі відходів господарської діяльності, у тому числі продуктів хімічного синтезу, токсичних речовин. Переважний вплив на навколишнє середовище здійснюють країни, які розвиваються, створюючи до 1,0 млн. тонн небезпечних відходів щодня [4].

Вирішення екологічних питань у галузях економіки, окремих територіях і навіть континентах має безпосередній зв'язок із екологічною безпекою, сутність якої полягає у забезпеченні збалансованої взаємодії природних, технічних і соціальних систем, формування природно – культурного середовища, що відповідає санітарно-гігієнічним, естетичним і матеріальним потребам жителів кожного регіону Землі за збереження природно-ресурсного потенціалу природних систем та здібності біосфери в цілому до саморегулювання.

Знаменною подією у розвитку сучасної екології стала Міжнародна конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку. Резолюцією конференції проголошено міжнародні принципи екологічного розвитку, які стали фундаментом основою міжнародної стратегії сталого, збалансованого, зрівноваженого розвитку. Сутність розвитку полягає у гармонійних взаємостосунках суспільства і природи, побудованих на принципах не виснажливості, відповідальності, взаємодопомоги [1].

Проголошена міжнародна стратегія сталого розвитку діє вже протягом 22 років, але переважаюча кількість програм є високозатратними і потребує залучення відповідних інвестиційних ресурсів, активізації запровадження «еко-інновацій», орієнтації заходів на державному рівні на пріоритети розвитку «зеленої економіки». Найбільш затратними є програми щодо очищення окремих видів природних ресурсів і створення відповідних невиснажливих умов щодо використання і забезпечення можливостей до відновлення.

З урахуванням існуючих тенденцій на державному рівні визначено пріоритетним забезпечення можливостей щодо формування екологічної безпеки, що є невід'ємною умовою стійкого економічного та соціального розвитку, а підтримка екологічної рівноваги є обов'язком держави. Екологічна безпека розглядається через систему політичних, правових, економічних, технологічних і інших заходів, що направлені на забезпечення гарантій захищеності навколишнього середовища та життєво важливих інтересів суспільства від можливого негативного впливу господарської й іншої діяльності, та загроз виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру в теперішньому та майбутньому часі.

За результатами опрацьованих нами літературних джерел виявлено, що екологічна безпека є сукупністю природних, соціальних та інших умов, які забезпечують безпечне життя та діяльність проживаючого на окремій території населення. Напрями формування екологічної безпеки розглядаються через систему заходів, які реалізують з метою збереження навколишнього середовища і можливостей подальшого розміщення населення. Екологічна безпека розглядається через фактичний рівень екологічного стану окремої території або окремих видів природних ресурсів з урахуванням потенційних ризиків як

внутрішніх, так і зовнішніх. З метою гарантування екологічної безпеки існує необхідність щодо створення умов мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище, що може бути забезпечене лише через активізацію відповідних заходів на державному рівні й охоплювати екосистеми різного рівня та різного походження.

Екологічна безпека має тісний зв'язок із інвестиційно-інноваційним розвитком галузей економіки, біологічними особливостями екосистем, природним районуванням, так як територіальний фактор буде формувати відповідне підґрунтя у прийнятті відповідних управлінських рішень у напрямі мінімізації екологічних ризиків. Формування екологічної безпеки має відбуватися з урахуванням фактичного стану екосистем і комплексу дій щодо забезпечення відповідного рівня захищеності від потенційних ризиків на коротко- і довгострокову перспективу. При цьому фактичний стан екосистем оцінюється через визначення екологічного ризику за територіальним принципом. Деталізація оцінки проводиться з метою виявлення потенційних можливостей окремих видів природних ресурсів до самовідновлення з урахуванням природно-кліматичних особливостей.

Подальший розвиток галузей економіки потребує підвищення рівня і здатності до модернізації, впровадження й адаптації нових технологій, у тому числі направлених на екологізацію. За рівнем технологічної готовності галузей економіки, що входять до загального Індексу глобальної конкурентоспроможності країни, Україна знаходиться на 84 місці у світі, що потребує реалізації відповідних заходів на державному рівні з метою активізації інвестиційно-інноваційних процесів у подальшому розвитку країни. Технологічна готовність набуває великого значення у конкурентоспроможності країни через те, що Україна перейшла до другої стадії розвитку економіки відповідно до методології Всесвітнього Економічного Форуму [3].

На другій стадії розвитку економіки — стадії «орієнтованості на ефективність» — в Індексі конкурентоспроможності більше значення і відповідно більший вплив на сукупний бал має група показників «посиливачі ефективності», до якої і належить складова «технологічна готовність». Рівень технологічної готовності галузей економіки характеризує маневреність, разом з якою економіка приймає вже існуючі технології для підвищення рівня віддачі вкладених коштів, залежить від рівня проникнення нових технологій і здатності економіки повноцінно використовувати інформацію та комунікаційні технології (ІКТ), які перетворюються на «технологію загального призначення» і відіграють роль галузевої інфраструктури.

Отже, технологічна готовність є важливою складовою у формуванні умов до залучення інвестиційно-інноваційного капіталу у розвиток галузей економіки й активізацію процесів з реалізації програм екологічного спрямування.

З використанням інформації Всесвітнього Економічного Форуму проведемо рейтинг технологічної готовності економіки країни в динаміці серед 144 країн світу (рис. 1).

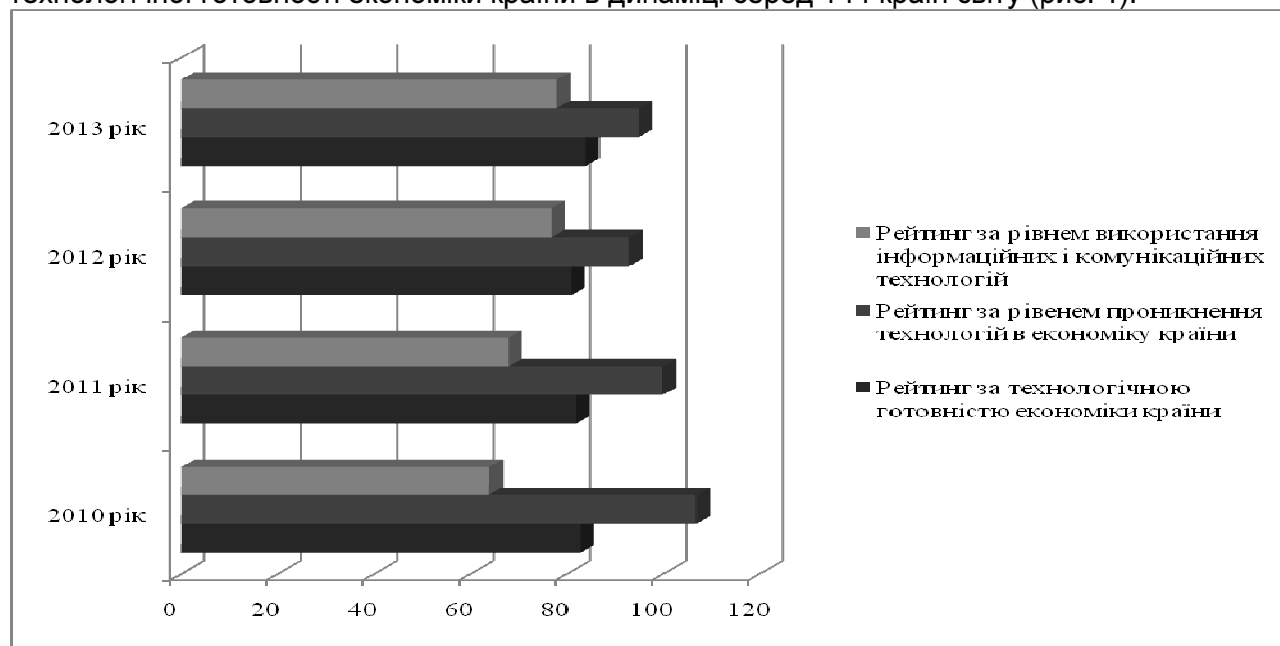

Рис. 1. Рейтинг економіки країни за рівнем технологічної готовності у динаміці, бали
Джерело: представлено з використанням інформації Всесвітнього Економічного Форуму [3]

За досліджуваний період не відбувається значних змін у рейтингу показників, що свідчить про необхідність активізації дій щодо підвищення рівня умов ведення бізнесу і створення відповідних гарантій інвесторам, так як сприятливий інвестиційний клімат потребує відповідної ділової активності усіх учасників процесу і відповідного рівня етичності у веденні будь-якого бізнесу, що сприятиме залученню нових технологічних рішень у галузі економіки країни.

Одним із перспективних напрямів технологічного оновлення є екологізація виробництв, яка активно запроваджується у країнах Європейського Союзу з метою мінімізації екологічних ризиків на навколишнє середовище. Екологізація виробництв направлена на поширення екологічних принципів і підходів у виробничій та соціальній сферах економіки країни. Забезпечення можливостей у поширенні екологічних пріоритетів у розвитку пов'язане із комплексом відповідних соціальних, економічних та технологічних рішень, направлених на забезпечення екологічної рівноваги.

Формування екологічної безпеки на державному рівні має тісний зв'язок із інвестиційно-інноваційними чинниками впливу, які залежать від рівня технологічної готовності галузей економіки і можливостей щодо проникнення інноваційних технологічних рішень з метою зниження негативного впливу на навколишнє середовище, забезпечення умов щодо самовідновлення природних ресурсів.

Висновки та подальші дослідження. Проведення наукових досліджень щодо екологічних пріоритетів у розвитку економіки країни зумовлено необхідністю поєднання економічних і соціальних інтересів з мінімізацією негативного впливу на навколишнє середовище. Реалізація системних і послідовних державних і регіональних програм у напрямку збереження екосистем, активізація екологізації виробництв з метою зниження екологічних ризиків можлива лише за умови орієнтації подальшого розвитку галузей економіки на інвестиційно-інноваційні засади. Залучення нових інноваційних рішень потребує підвищення рівня технологічної готовності і активізації процесу проникнення у галузі економіки країни з урахуванням гарантування відповідних прав інвесторів. Поєднання екологічних пріоритетів із напрямками розвитку галузей економіки є обов'язковою умовою розвитку і орієнтації на формування економіки інноваційно-орієнтованого типу, що дозволить врахувати потреби сучасного суспільства у ресурсах і їхнього збереження для наступних поколінь.

Література

1. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія / О.М. Вишневська. – Миколаїв: «Дизайн і поліграфія», 2011. – 436 с.
2. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал підприємств сільських територій : монографія / О.М. Вишневська. – Миколаїв, 2009. – 248 с.
3. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України. Фонд «Ефективне управління» Всесвітній Економічний Форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://feg.org.ua>
4. Balassa B. Trade liberalization and Reveal Comparative Advantare / Balassa B. // Manchester Scholl of Economic and Social Studies. – 1965. – Vol.33. – p. 78-96.
5. Hinloopen J. On the Empirical Distribution of the Balassa Index / Hinloopen J., Marrewijk C. // W.P. Erasmus University Rotterdam. – 2000. – p. 60-75.
6. Berdegue, Julio A., Reardon T., Escobar. G. (2000), Policies to Promote Non-Farm Rural Employment in America. Overseas Development Institute, London [Electronic resource]. – Access : <http://www.odi.org.uk>.
7. Bright H., Davis J., Janowski M. et al (2000) Rural Non-Farm livelihoods in Central and Eastern Europe and Central Asia and the Reform Process: A Literature Review. Natural Resources Institute, UK. [Electronic resource]. – Access : <http://www.nri.org/rnfe/pub/papers/2633.pdf>.
8. Von Meyer H. Rural employment dynamics in the EU / Von Meyer H., Terluin I., Post J. – Hague, Netherlands. – 2008. – 112 p.

References

1. Vishnevs'ka, O.M. (2011), *Resursnyi potentsial aharnoho sektora ekonomiky Ukrainy: sotsialno-ekonomichni ta ekolohichni aspekty* [Resource potential of the agricultural sector of

Ukraine: the socio-economic and environmental aspects], monograph, «Dyzain i polihrafiia», Nikolaev, Ukraine, 487 p.

2. Vishnevs'ka, O.M. (2009), *Resursnyi potentsial pidpriemstv silskykh terytorii* [Resource potential of the rural area], monograph, Nikolaev, Ukraine, 248 p.

3. Report on the competitiveness of regions of Ukraine. Fund "Effective management" World Economic Forum, available at:<http://feg.org.ua>

4. Balassa, B. (1965), "Trade liberalization and Reveal Comparative Advantare", *Manchester Scholl of Economic and Social Studies*, Vol.33, pp. 78-96.

5. Hinloopen, J., Marrewijk, C. (2000), "On the Empirical Distribution of the Balassa Index // W.P. Erasmus University Rotterdam", pp. 60—75.

6. Berdegue, Julio A., Reardon T., Escobar, G. (2000), Policies to Promote Non-Farm Rural Employment in America. Overseas Development Institute, London, available at:<http://odi.org.uk>.

7. Bright H., Davis J., Janowski M. et al (2000) Rural Non-Farm livelihoods in Central and Eastern Europe and Central Asia and the Reform Process: A Literature Review. Natural Resources Institute, UK, available at:<http://nri.org/nrfe/pub/papers/2633.pdf>.

8. Von Meyer H., Terluin, I., Post, J. (2008), "Rural employment dynamics in the EU", 112 p.

УДК 332.142.6

Дзядикевич Ю.В.,
д.т.н., професор кафедри інженерного менеджменту
Тернопільський національний економічний університет

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Dziadykevych Yu.V.,
dr.sc.techn., professor of
engineering management department
Ternopil National Economic University

MANAGING THE PROCESSES OF NATURAL RESOURCES EFFECTIVE USE

Постановка проблеми. Високий рівень концентрації промисловості в багатьох регіонах світу та інтенсифікація сільськогосподарського виробництва привели до надмірних технологічних навантажень на природні ресурси [1-3]. У зв'язку з тим у світі значна увага приділяється охороні довкілля й удосконаленню механізмів управління природокористуванням і екологічною безпекою [4]. В основу екологічної політики економічно розвинених країн покладено такі принципи:

– створення нових державних проектів і приватних компаній, які запобігають виникненню будь-яких екологічних проблем;

– запровадження відповідальності підприємств, які забруднюють навколишнє середовище;

– екологічні проблеми успішно разом розв'язують держава, приватний сектор і громадськість [1].

Підтримування екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави. А тому й контроль за станом природокористування здійснюється на державному рівні [5; 6]. Державна система управління має свої специфічні принципи, які зумовлені особливостями об'єкта управління, а саме [7]:

– єдність екологічного і технологічного підходів;